

Arap Dilinde Müphem Lafızlar ve Delâletleri*

Indefinite Words in the Arabic Language and Their Indication

Osman AKTAŞ**

Öz

Arap dilinde bazı kelimeler vardır ki tek başlarına kullanıldıklarında delâlet ettikleri anlam açık bir şekilde ortaya çıkmaz. Tek başlarına kullanımlarında anlam bakımından bir kapalılık söz konusudur. Bu tür kelimelere müphem lafızlar denir. Müphem lafızların anlamlarındaki kapalılığın ortadan kalkması için başka kelime veya cümleler ile kullanılmaları gerekir. İsm-i mevsûller, işaret isimleri, soru isimleri, şart edatları, zamirler, müphem zarflar ve temyîze ihtiyaç duyan kelimeler müphem lafızlardır. Ayrıca ancak isim tamlamasında muzaf (tamlanan) olarak kullanılabilen bazı kelimeler de müphem lafızlardan sayılır. İsm-i mevsûller sıla cümlesine, işaret isimleri işaret edilen isme (müşârun ileyhe), zamirler de müphemliği ortadan kaldıracak mercîye ihtiyaç duyduğu için müphem lafızlardan sayılmıştır. Soru isimlerinde sorulan şeyin belli olmaması, şart isimlerinin belirli bir şey için gerçekleşmemesi, temyîze ihtiyaç duyan kelimelerin anlamının kapalı olması, müphem lafızların sınırları, başlangıç ve bitiş noktası belli olmayan zaman ve mekâna delalet etmesi, müphem kelimelerin muzâfun ileyhe ihtiyaç duymasından dolayı bahsi geçen kelimeler müphem sayılmıştır. Bu çalışmada Arapçadaki müphem lafızlar Türkçe karşılıkları ile ele alınmıştır. Böylelikle bu çalışmanın karşılaştırmalı bir çalışma olması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili, Müphem Lafızlar, Nahiv, Karşıtsal Çözümleme, Türkçe.

Abstract

There are some words in the Arabic language that do not indicate an independent and clear meaning and have ambiguity in the meaning if they are used alone (separated from the other words). These words are called indefinite words. To remove ambiguity from indefinite words, they must be used with their related words or sentences. Ambiguous words include relative pronouns, demonstrative pronouns, interrogative tools, tools condition, pronouns, ambiguous adverbs, and words that need distinction. In addition, there are some words associated with the addition that is considered indefinite words. Since relative pronouns need a connection, demonstrative pronouns need a reference, and pronouns need a reference to remove the ambiguity from them, these words are considered ambiguous. The point of thumb in the interrogative and tools conditional is that these tools fall for general and non-specific things, and there are some words since they need a distinction to remove the ambiguity from them, they are considered indefinite words. Finally, there are some words, such as indefinite adverbs of time and place, that do not denote a finite time or a finite place, and they are inseparable from the addition (they are not used unless they are added to the genitive). For the reason mentioned above, these words are considered indefinite. In this research, ambiguous words in the Arabic language were dealt with their equivalents in the Turkish language, and therefore we sought to make this research comparative research.

Keywords: Arabic language, Indefinite words, Grammar, Contrastive analysis, Turkish language.

Giriş

“Müphem” kelimesi *b-h-m* (بهم) kökünün mezîd fiili olan *أَبْهَمَ* – *يُبْهَمُ* – *إِبْهَامًا* fiilinin ism-i mef’ûlüdür. *أَبْهَمَ* fiili sözlükte *gizlemek, açıklığa kavuşturmamak, anlaşılması zor olmak, gizli olmak* gibi anlamlara gelir.¹ *أَبْهَمَ* fiili, *أَبْهَمَ الْأَمْرَ* (Durumu/olayı gizledi,

* Geliş Tarihi: 12.09.2021, Kabul Tarihi: 26.10.2021.

** Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, osman.aktas@asbu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9217-6171.

¹ Cemâluddîn Muhammed b. Mukerrem İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab* (Beyrut: Dâru Sâdir, 1414/1993), “Beheme”, 12/56-60; Ebû Nasr İsmail b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâh tâcu'l-luğa ve sihâhu'l-'Arabiyye*, thk. Ahmed Abdulğafûr Attâr (Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1407/1987), “Beheme”, 5/1875-1876; Muhammed Murtaza el-Huseynî ez-Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, thk. Mustafa Hicâzî (Kuveyt: Matba'atu Hukûmeti'l-Kuveyt, 1413/1993), “Beheme”, 31/307-315.

açıklığa kavuşturmadı.) örneğinde² olduğu üzere geçişli olarak kullanılmasının yanı sıra açıklığa kavuşturmadı, açıklığa kavuşmadı.) örneğinde³ olduğu gibi geçişsiz olarak da kullanılmaktadır.⁴

Arapçada bazı isim ve harfler, müphem lafız olarak isimlendirilmiştir. Bu şekilde isimlendirilmesinin nedenleri arasında *الَّذِي* ve *الَّذِينَ* gibi ism-i mevsûllerin ve *عَنْ* ve *مِنْ* gibi bazı harflerin iştikakının olmaması ve aslının bilinmemesi⁵ *كُلٌّ* ve *بَعْضٌ* gibi bazı lafızların kendi başına bir anlama delâlet etmemesi ve ancak başka bir kelimeye muzaf olarak kullanılması⁶ gibi hususlar yer almaktadır. Türkçede ise müphem kelime veya müphem lafız olarak isimlendirilmiş bir kelime türü ve dilsel olgu yoktur. Bunun yerine belgisiz zamir/belirsizlik zamiri ve belgisiz sıfat/belirsizlik sıfatı gibi kelime türleri vardır. Bu çalışmada Arapçadaki müphem lafızlar Türkçedeki karşılıkları ile birlikte ele alınarak iki dilde müphemliğe/belirsizliğe delâlet eden lafızlar karşılaştırmalı bir şekilde işlenmiştir.

Yapılan araştırmalarda Arap Dilinde müphem lafızlarla ilgili Türkçe telif edilmiş bir çalışmaya rastlanılmamıştır. İlahiyat alanında “mübhem” veya “mübhemât” ile ilgili yapılan çalışmalar Kur’ân’daki müphem âyetler, hitaplar, ifadeler, anlatımlar ile sınırlı kalmıştır. Bu yönüyle bu çalışmanın Arap Dilinde müphem lafızlarla ilgili yapılan ilk Türkçe çalışma olduğunu belirtmek mümkündür.

Klasik dönemden başlamak üzere nahiv kitaplarının müphem lafızlar konusunu müstakil bir konu başlığı altında değil de dağınık bir şekilde ele aldıkları görülmektedir. Arap Dilinde müphem lafızlarla ilgili modern dönemde Arapça telif edilmiş bazı müstakil çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmanın kapsam ve sınırı bahsi geçen çalışmaların kapsam ve sınırından farklıdır. Örneğin Nâsır Abdurrahîm Muhammed Abdurrahîm tarafından kaleme alınan “el-İsmu’l-mubhem medlûluh ve envâ’uh ve

² Zebîdî, “Beheme”, 31/315.

³ Zebîdî, “Beheme”, 31/310.

⁴ Mecma‘u’l-Luğati’l-‘Arabiyye, *el-Mu‘cemu’l-vasît* (Kahire: Mektebetu’ş-Şurûki’d-Duveliyye, 2011), “Ebheme”, 76; İlyas Karlı, *Yeni Sözlük : Arapça-Türkçe* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013), “Behime’l-Mekânu-Behemen” 255.

⁵ İbn Manzûr, “Beheme”, 12/60.

⁶ Abduh er-Râcihî, *et-Tatbîku’n-nahvî* (Beyrut: Dâru’n-Nahdati’l-‘Arabiyye, 1431/2010), 473.

ebrazu ahkâmih fi bâbi'l-idâfe"⁷ adlı makale, müphem lafızlarda izafet hususuyla sınırlı kalmıştır. Mutlak Muhammed Mubârek el-Merşâd tarafından telif edilen “el-Mubhemât ve dilâletuhâ'l-uslûbiyye fi şî'ri Fehd el-‘Asker”⁸ adlı makale, Fehd el-‘Asker adlı şairin şiirlerindeki müphem lafızlarla sınırlı kalmıştır. Münîre Mahmûd el-Hamd tarafından kaleme alınan “el-Mubhemât ve hasâisuhâ fi'n-nahvi'l-‘Arabî”⁹ isimli makale ise bir makalenin hacmini aşacak şekilde ayrıntılara girmiş ve 100 sayfa olarak yayınlanmıştır. Bizim yaptığımız çalışmada ise klasik nahiv kitaplarında dağınık olarak ele alınan müphem lafızlar konusunun bütün hâlde ve makale hacmini geçmeyecek şekilde ele alındığını ifade etmek mümkündür.

Bu çalışmayı özgün kılan bir diğer husus ise Arap Dilindeki müphem lafızların Türkçe karşılıkları ve çeviri önerileri ile birlikte ele alınmasıdır. Karşılaştırmalı dil çalışmalarının son yıllarda giderek yaygınlaştığı görülmektedir. Türkiye’de Arapça alanında Prof. Dr. Emrullah İşler’in karşıtsal çözümleme başlığıyla birçok konuda Arapça ve Türkçe arasında karşılaştırmalar yapmaya öncülük edecek çalışmalarının olduğu bilinmektedir. Bu çalışmanın Arapça ve Türkçenin karşılaştırıldığı çalışmalara mütevazı bir katkı sunması beklenmektedir. Bu katkının ne şekilde olacağını açıklama sadedinde ise şu hususu belirtmek gerekir: Yapılan araştırmalar, iki dil arasında farklılık gösteren hususların yabancı dil öğrenimini zorlaştırdığı, benzerlik gösteren hususların ise yabancı dil öğrenimini kolaylaştırdığını ortaya koymuştur. Bu yönüyle iki dil arasındaki benzer ve farklı yönlerin tespit edilmesinin yabancı dil öğrenimine yararlı malzeme sunması beklenir. Bu çalışmanın müphem lafızlar konusunu karşılaştırmalı bir şekilde ele aldığı, bu konuda iki dil arasındaki benzer ve farklı noktaları tespit etmeye çalıştığı için iki dil arasındaki karşılaştırmalı çalışmalara katkı sunduğu düşünülmektedir.

⁷ Nâsır Abdurrahîm Muhammed Abdurrahîm, “el-İsmu'l-mubhem medlûluh ve envâ'uh ve ebrazu ahkâmih fi bâbi'l-idâfe”, *Havliyyatu Kulliyeti'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye ve'l-'Arabîyye li'l-Benât bi'l-İskenderiyye* 36/1 (2020), 1020-1095.

⁸ Mutlak Muhammed Mubârek el-Merşâd, “el-Mubhemât ve dilâletuhâ'l-uslûbiyye fi şî'ri Fehd el-‘Asker”, *Havliyyât Âdâb 'Ayn Şems* 44/2 (2016), 135-164.

⁹ Münîre Mahmûd el-Hamd, “el-Mubhemât ve hasâisuhâ fi'n-nahvi'l-‘Arabî”, *Mecelletu'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye* 23 (1998), 161-259.

Müphem Lafızlar (الْأَلْفَافُ الْمُبْهَمَةُ)

“Müphem” veya “müphemât” kavramları, Nahiv ilminin teşekkül ettiği ilk dönemlerden itibaren bilinen ve kullanılan kavramlardır. Örneğin günümüze ulaşan en eski nahiv kitabı olduğu varsayılan Sîbeveyhi'nin (öl. 180/796) *el-Kitâb*'ında işaret isimleri, müphem isimler (الْأَسْمَاءُ الْمُبْهَمَةُ) olarak adlandırılmıştır.¹⁰ İşaret isimlerinin müphem isimler olarak adlandırılması esasında Sîbeveyhi ile sınırlı olmayıp Basra dil ekolüne mensup dilciler tarafından tercih edilen bir husustur.¹¹

el-Müberred (öl. 286/900) elfâzu'l-'ukûd (onluk sayılar) ve temyizi bahsinde, عَدَدًا... عِنْدِي عِشْرُونَ وَتِلَاثُونَ (bende 20 ve 30 ... var) denildiğinde müphem bir adedden (مُبْهَمًا) bahsedileceğini ve temyizin bu müphemliği giderdiğini beyân eder.¹²

Müphem lafızların bazen تَوَعَّلَ فِي الْإِبْهَامِ (ibhâm kapsamına giren...) gibi ifadelerle dile getirildiği görülmektedir. Örneğin İbn Yaîş (öl. 643/1245) Zemahşerî'nin (öl. 538/1144) *el-Mufasssal*'ına yazdığı *Şerhu'l-Mufasssal* adlı eserinde مِثْلٌ، غَيْرٌ ve شِبْهٌ gibi nekre isimlerin ibhâm kapsamına giren isimler olduğunu belirtmektedir.¹³

Arapçada müphem lafızlar; ism-i mevsûller, ism-i işâretler, soru isimleri, şart isimleri, zamirler, müphem zarflar ve kelimeler, temyize ihtiyaç duyan sayılar ve isimler olmak üzere yedi kısma ayrılır. Şimdi tek tek Arapçadaki müphem lafızları ve Türkçe karşılıklarını ele almaya çalışalım.

¹⁰ Amr b. Osmân b. Kanber Sîbeveyhi, *el-Kitâb*, thk. Abdusselam Muhammed Harun (Kahire: Mektebetu'l-Hancî, 1408/1988), 2/5.

¹¹ Muhammed b. Ali b. Muhammed Ebû Sehl el-Herevî, *İsfâru'l-fasîh*, thk. Ahmed b. Saîd b. Muhammed Kaşşâş (Medine: 'Îmâdetu'l-Bahsi'l-'İlmî bi'l-Câmi'ati'l-İslâmiyye, 1420/1999), 1/214.

¹² Ebû'l-Abbâs Muhammed b. Yezîd b. Abdilekber b. Umeyr el-Müberred, *el-Muktadab*, thk. Muhammed Abdulhâlik 'Udayme (Beyrut: 'Âlemu'l-Kutub, ts.), 3/32; Hamd, “el-Mubhemât ve hasâisuhâ fi'n-nahvi'l-'Arabî”, 163.

¹³ Ebû'l-Bekâ Muvaffakuddîn Yaîş b. Alî b. Yaîş, *Şerhu'l-mufasssal li'z-Zemahşerî* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 2001), 2/137.

1. İsm-i Mevsûller (الْأَسْمَاءُ الْمَوْصُولَةُ)

İsm-i mevsûl; kendisinden sonra gelen ve sıra olarak isimlendirilen cümle ile anlamı açığa çıkan marife bir isim türü olup,¹⁴ hâs ve müşterek şeklinde ikiye ayrılır.¹⁵

Hem Arapçada hem Türkçede cümleler, basit ve bileşik olmak üzere iki grupta incelenir. Bileşik cümleler, ana cümle ve yan cümle olmak üzere iki unsurdan oluşur.¹⁶ İsm-i mevsûlden sonra gelen onun anlamını ortaya çıkaran sıra cümlesi, yan cümle türlerindedir.¹⁷ İsm-i mevsûlün ana cümle ile yan cümleyi birbirine bağlama görevi bulunmaktadır.

Hâs ism-i mevsûllerin müzekker, müennes, müfred, tesniye ve cemi' için ayrı ayrı şekilleri, çekimleri vardır. Bundan dolayı hâs (özel) ism-i mevsûller olarak isimlendirilmiştir.

Hâs ism-i mevsûllerin çekimi:

الَّذِينَ (Cem'-i müzekker-i sâlim için)	الَّذِينَ (Müzekker tesniyelerin mansûb ve mecrûr durumu için)	الَّذَانِ (Müzekker tesniyelerin merfû durumu için)	الَّذِي (Müfred müzekkerler için)
الَّذَاتِي، اللَّوَاتِي، اللَّائِي (Cem'-i müennes-i sâlim için)	الَّتَيْنِ (Müennes tesniyelerin mansûb ve mecrûr durumu için)	الَّتَانِ (Müennes tesniyelerin merfû durumu için)	الَّتِي (Müfred müennes ve müfred müennes hükmünde olan gayr-i âkil cemi'ler için)

Müşterek ism-i mevsûller ise دَا، ذُو، أَلْ، أَيُّ، مَا، مَنْ olmak üzere altı adettir.¹⁸ En yaygın kullanılanları ise مَنْ ve مَا'dır. Bu ism-i mevsullerin çekimi bulunmadığı için yani

¹⁴ Ali el-Cârim - Mustafa Emîn, *en-Nahvu'l-vâdih fi kavâ'idil-luğati'l-'Arabiyye* (Kahire: ed-Dâru'l-Misriyye es-Suudiyye, ts.), 1/216; Mücahit Asutay, *Arap Dilinin 100'ü* (Ankara: Otto Yayınları, 2017), 50.

¹⁵ Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh İbn Hişâm, *Şerhu katri'n-nedâ ve belli's-sadâ*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamîd (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 2010), 111.

¹⁶ Osman Şahin, *Türkçe'den Arapça'ya Çeviri Teknikleri* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013), 129.

¹⁷ Emrullah İşler - Musa Yıldız, *Arapça Çeviri Kılavuzu* (İstanbul: Elif Yayınları, 2013), 148.

¹⁸ İbn Hişâm, *Şerhu katri'n-nedâ ve belli's-sadâ*, 112.

müfred, tesniye, cemi‘, müzekker ve müennes için ortak kullanıldığından¹⁹ müşterek olarak isimlendirilmiştir. مَنْ âkiler için kullanılırken ما gayr-i âkiler için kullanılır.

İsm-i mevsûller tek başlarına bir anlam ifade etmezler ve tek başlarına kullanılamazlar. Kendisinden sonra anlamını ortaya çıkaracak bir cümleye ihtiyaç duyduğu için müphem isimlerden sayılmıştır.²⁰

İsm-i mevsûllerin Türkçede tam karşılığı yoktur.²¹ Türkçede yerine göre ilgi zamiri olarak da isimlendirilen²² ism-i mevsûllerin Türkçedeki karşılığı genellikle sıfat-fiiller olmaktadır.

Türkçede fiil köküne bazı ekler getirilerek fiilden sıfat türetilir. Bazı ekler fiilden kalıcı sıfatlar türetirken bazı ekler de fiilden geçici sıfatlar türetir. Fiilden kalıcı sıfatlar türeten ekler şunlardır:

-(A)k: İşlek yol, kurak toprak.

-(I)k/(U)k: Batık gemi, basık hava.

-GAn: Savurgan adam, konuşkan kadın.

-AgAn, -AğAn: Olağan durum, durağan yıldız.

-GIn/-GUN: Durgun su, keskin sirke.

-I/-U: Dikili taş, kurulu düzen.

-mA: Asma tavan, süzme bal.

-(I)nç: Korkunç görüntü, iğrenç durum.

Fiilden geçici sıfatlar türeten ekler ise şunlardır:

-Dık/-DUk: Yaptığımız işler, okuduğum dergi.

-mİş/-mUş: Bitmiş işler, söylenmiş söz.

¹⁹ Mustafa Meral Çörtü, *Sarf-Nahiv Edatlar* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2008), 227.

²⁰ Abbâs Hasan, *en-Nahvu'l-vâfi* (Kahire: Dâru'l-Me'ârif, ts.), 1/340.

²¹ Gülten Melek Çelik, *Türkçe Arapça İsm-i Mevsûl, İzâfet, Sıfat, Hâl ve Bileşik Cümlelerin Karşısalsal Çözümlemesi* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 15.

²² Emrullah İşler, “Arapça ve Türkçede Ortaçlar -Karşısalsal Çözümleme-”, *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi* 2/7 (Güz 2002), 100.

-An: Okuyan öğrenci, konuşan öğretmen.

-r, -Ar> -Ir/-Ur: Yazar kasa, tutar el.

-mAz: Görünmez kaza, kaçınılmaz son.

-AcAk: Yapılacak konuşma, demlenecek çay.

-IcI: Çekici teklif, yanıcı madde.²³

Hâs ism-i mevsûller; fâil, mef'ûlün bih, mübteda gibi cümlenin ana ögesi olarak kullanılabileceği gibi marife bir ismin sıfatı olarak da kullanılabilir. Hâs ism-i mevsûller, marife bir ismin sıfatı olarak geldiğinde Türkçe karşılıkları genellikle fiilden geçici sıfatlar türeten ekler yoluyla elde edilen sıfat-fiiller olur. Örnekler:

جَاءَ الطَّالِبُ الَّذِي يُحِبُّ قِرَاءَةَ الْكُتُبِ

Yan cümle   ana cümle

Kitap okumayı seven öğrenci geldi.

Yan cümle   ana cümle

Görüldüğü üzere Arapça cümlede ism-i mevsûl, ana cümle ile yan cümleyi birbirine bağlamıştır. جَاءَ الطَّالِبُ الَّذِي يُحِبُّ ifadesi ise Türkçeye sıfat-fiil (seven) olarak çevrilmiştir. “Seven” kelimesi “öğrenci” kelimesini nitelediği için sıfat olarak gelmiştir.

Türkçede sıfat-fiillerin nitelediği isim bazen düşebilir ve sıfat-fiil tek başına kullanılabilir. Bu durumda sıfat-fiilin nitelediği bir isim bulunmadığı için sıfat-fiil adlaşır. Bu tür sıfat-fiillere adlaşan sıfat-fiil denir.²⁴ Örnek:

1-Söylediğim sözü anladın mı?

2-Söylediğimi anladın mı?

Birinci örnekte “söylediğim” kelimesi sıfat-fiil olarak “söz” kelimesinin sıfatıdır. İkinci örnekte ise nitelenen düştüğü için “söylediğim” kelimesi adlaşmıştır.

²³ Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2017), 343-344.

²⁴ sifatar.com, “Adlaşmış Sıfat Fiil Kullanımı ve Örnekleri”, (Erişim 15 Ağustos 2021).

Hâs ism-i mevsûller marife bir isme sıfat olarak değil de cümlenin ana ögesi olarak geldiklerinde Türkçeye çevirileri genellikle adlaşmış sıfat-fiil şeklinde olur.

Örnek:

جَاءَ الَّذِي يُحِبُّ قِرَاءَةَ الْكُتُبِ → Kitap okumayı seven geldi.

Görüldüğü üzere bu örnekte الَّذِي ism-i mevsûlü cümlenin ana ögesi olarak yani fâil olarak gelmiştir. Türkçeye çevirisi de adlaşmış sıfat-fiil şeklinde “seven” olarak gelmiştir.

Müşterek ism-i mevsûllerin Türkçeye çevirileri de genellikle adlaşmış sıfat-fiil şeklinde olur. Örnek:

هَلْ سَمِعْتَ مَا قُلْتُ؟ → Söylediğimi duydun mu?

سَلَّمْتُ عَلَى مَنْ أَتَى → Gelene selam verdim.

Ayrıca isimden, isim kök veya gövdesinden sıfat türeten ekler de vardır. Bu eklerden biri de *-da+ki* ekidir. Örnek: *Bahçedeki* ağaç, *odadaki* masa. İsimden, isim kök veya gövdesinden türetilen sıfatlar; nitelenen düştüğü zaman adlaşır. Örnek:

1-Sokaktaki araba eskidir.

2-Sokaktaki eskidir.

Birinci örnekte “sokaktaki” kelimesi “araba” kelimesinin sıfatıdır. İkinci örnekte ise nitelenen düştüğü için “sokaktaki” kelimesi adlaşmıştır.

Sıla cümlesinin şibih cümle olduğu cümleler Türkçeye isimden türetilen sıfat şeklinde çevrilir. Örnek:

رَأَيْتُ الطَّالِبَ الَّذِي فِي الْمَكْتَبَةِ → Kütüphanedeki öğrenciyi gördüm.

رَأَيْتُ مَنْ خَلْفَ الْبَيْتِ → Evin arkasındakini (arkasındaki kişiyi) gördüm.

Arapçada ism-i mevsûllerin müphem lafız sayılmasının nedenleri arasında ism-i mevsûllerin tek başlarına kullanılamaması, anlamının ortaya çıkması için kendisinden sonra sıla cümlesine ihtiyaç duyulması gibi hususlar olduğu belirtilmişti. Ancak ism-i mevsûllerin Türkçeye çevirilerinde her zaman bir müphemlikten bahsetmek mümkün

Muhâtaba yâ'sı → تَخْرُجِينَ، أَخْرَجِي

Fâil tâ'sı → خَرَجْتُ، خَرَجْتِ، خَرَجْتُ

Mütekellim nâ'sı → خَرَجْنَا

Mansûb ve mecrûr muttasıl zamirler isim, fiil ve harfe bitişir. Fiile bitiştiğinde mansûb; isme ve harfe bitiştiğinde ise mecrûr olur.

Mansûb ve mecrûr muttasıl zamirler şunlardır:

هـ/هُ، هُمَا، هُمْ، هَا، هُنَّ، كَ، كَمَا، كُمْ، كِ، كُنَّ، ي/يَ، نَا

Arapçada bütün zamirler müphem lafızlardan sayılır. Zamirlerin müphem lafız sayılmasının nedeni ise zamirdeki ibhâmı ortadan kaldıracak bir şeye ihtiyaç duyulmasıdır. Zamirdeki müphemliği ortadan kaldıran şeye mercî' denir.²⁷ Mütekellim ve muhâtab zamirlerde mercî'; mütekellim ve muhâtabın sözün söylendiği esnada orada var olması, hazır olmasıdır. Gâib zamirlerde mercî' ise, lafzın daha önce zikredilmiş olmasıdır.²⁸ Örneğin أَنَا طَالِبٌ (Ben öğrenciyim.) ve أَنْتَ مُهَنْدِسٌ (Sen mühendissin.) örneklerinde أَنَا ve أَنْتَ zamirlerindeki müphemliği ortadan kaldıran husus; mütekellim ve muhâtabın sözün söylendiği esnada orada var olması, hazır olmasıdır. رَأَيْتُ أَحْمَدَ وَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ (Ahmed'i gördüm ve ona selam verdim.) cümlesinde هـ zamirindeki müphemliği ortadan kaldıran husus ise zamirin mercî'i olan ve daha önce zikredilmiş olan أَحْمَدُ kelimesidir.

Türkçede ise “zamirler adların yerini tutan, kişileri ve nesnelere temsil veya işaret ederek karşılayan bir gramer kategorisidir.”²⁹ Zamirler işlevlerine göre şahıs zamirleri, dönüşlülük zamirleri, işaret zamirleri, aitlik zamirleri, belirsizlik zamirleri, soru zamirleri ve bağlama zamiri olmak üzere yedi gruba ayrılır.³⁰ Bahsi geçen zamirlere çok kısa bir şekilde değinelim.

Şahıs zamirleri: Ben, sen, o, biz, siz, onlar.

²⁷ Hamd, “el-Mubhemât ve hasâisuhâ fi'n-nahvi'l-'Arabî”, 201-202.

²⁸ Esterâbâdî, *Şerhu kâfiyeti İbn Hâcib*, 3/6-7; Merşâd, “el-Mubhemât ve dilâletuhâ'l-üslûbiyye fi şî'ri Fehd el-'Asker”, 140.

²⁹ Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, 387.

³⁰ Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, 391.

Dönüştürülük zamirleri: *Kendi* zamirine iyelik eklerinin getirilmesiyle kurulur. Arapça karşılığı genellikle عَيْنٌ ve نَفْسٌ gibi kelimelerin muttasıl zamir bitişmiş hali (ذَاتُهَا/ذَاتِهِ، عَيْنُهَا/عَيْنِهِ، نَفْسُهَا/نَفْسِهِ) olur. Dönüştürülük zamirlerinin şahıslara göre çekimi şu şekildedir: Kendim, kendin, kendi/kendisi, kendimiz, kendiniz, kendileri.

İşaret zamirleri, varlıkları işaret yoluyla gösteren zamirlerdir. İşaret zamirleri şunlardır: Bu, şu, o, bunlar, şunlar, onlar.

Aitlik zamirleri, “şahıs ve işaret zamirleriyle kurulan ad tamlamalarında tamlanan ögesinin kaldırılarak yerine +*ki* aitlik ekinin getirilmesiyle oluşturulan zamirlerdir.”³¹ Örnek:

Benim kalemim → benimki

Senin kitabın → seninki

Belirsizlik zamirleri, nesnelere ve kişileri belirsiz bir şekilde karşılayan zamirlerdir. Türkçede birçok belirsizlik zamiri bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şu şekildedir: Biri, öteki, öbürü, bazısı, başkası, çoğu, gerisi, kimi, hepsi, topu, tümü, falan, filan, şey, adam, insan, kimse vb.

Soru zamirlerine gelince ise Türkçede birçok soru zamiri bulunmaktadır. Bazıları şunlardır: Kim, ne, hangi, hangisi, nerede, nereye, kaç, kaçınıcı vb.

Bağlama zamiri ise kelime, kelime grubu veya cümleyi başka bir kelime, kelime grubu veya cümleye bağlayan “ki” zamiridir. “Ki” zamiri Farsçadan Türkçeye geçmiştir. Eski Anadolu Türkçesinde bağlama zamiri olarak “kim” zamiri kullanılırdı. Aynı zamanda bir soru zamiri olan “kim” zamiri ile Farsçadan Türkçeye geçmiş olan “ki” zamiri yan yana kullanılmıştır. Daha sonraki süreçte “kim” zamiri yerine sadece “ki” zamiri kullanılmaya başlanmıştır.³² “Ki” bağlama zamirine bir örnek:

“Bu o kadar zor bir konu ki, bütün ayrıntılarıyla anlamak neredeyse imkânsız.”

Daha önce de belirtildiği gibi Türkçede müphem lafız adında bir dil olgusu olmadığı için zamirleri başlı başına müphem lafız kabul etmek mümkün değildir.

³¹ Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, 409.

³² Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, 426.

Arapçada zamirlerin müphem sayılmasının gerekçesi, zamirlerin bir mercîye ihtiyaç duymasıdır. Bu zaviyeden bakıldığında aynı durumun Türkçedeki zamirler için de söz konusu olduğu görülecektir. Örneğin “Ona konuyu anlattım.” cümlesinde “o” işaret zamirinin hangi ismin yerini tuttuğu bilinmemektedir. Dolayısıyla bir müphemlik söz konusudur. Müphemliği ortadan kaldıracak husus ise ya daha önce zikredilmiş bir isim olması ya da muhatabın zamirden kimin kastedildiğini bilmesidir.

Türkçedeki işaret zamirlerinin Arapçadaki karşılığı işaret isimleridir. İleride bu konuya temas edilecektir. Arapçada işaret isimleri müphem lafızlardan sayılır. Aynı zamanda Türkçedeki soru zamirlerinin Arapçadaki karşılığı da soru isimleridir. Soru isimleri de Arapçada müphem lafızlardan sayılır.

Türkçede bir zamir türü var ki, dikkat edileceği üzere bizatihi ismi müphemliği çağrıştırmaktadır. Bu zamir türü belirsizlik zamiridir. Örneğin “Bazıları yabancı dil öğrenmek istemiyor.” cümlesinde belirsizlik zamiri olan “bazıları” ifadesinin tam olarak hangi isimlerin yerini tuttuğu bilinmemektedir. Bu hususta müphemlik bulunmaktadır. Arapçada ise belirsizlik zamiri adında bir kelime türü veya zamir türü olmamakla birlikte belirsizlik zamirini karşılayabilecek “بَعْضٌ” ve “كُلٌّ” gibi kelimeler mevcuttur. Bu konuya ileride değinilecektir.

3. İşaret İsimleri (أَسْمَاءُ الْإِشَارَةِ)

İşâret isimleri, hissî veya manevî işaret yoluyla belli bir şeye delalet eden mebnî marife isimlerdir.³³

Arapçada işâret isimleri her ne kadar yakın ve uzak bir şeyi göstermek için ayrı kullanımlara sahip olsa da bu ayrımın çok kesin ve genel geçer olduğunu söylemek mümkün değildir. Nahiv kitaplarında yakın ve uzak için ayrı işâret isimleri zikredilse de bu işâret isimlerinin birbirinin yerine kullanıldığı bilinmektedir.

Yakın için kullanılan işâret isimleri:

³³ Mustafa b. Muhammed Selîm el-Ğalâyînî, *Câmi'u'd-durûsi'l-'Arabiyye* (Beyrut: el-Mektebetu'l-'Asriyye, 1414/1993), 1/127; Hâşimî, *el-Kavâ'idu'l-esâsiyye li'l-luğati'l-'Arabiyye*, 91; Tahsin Yurttaş, *Arap Dilinde İ'râb ve Anlam İlişkisi* (Ankara: Fecr Yayınları, 2020), 137.

Çoğul	İkil	Tekil	
هُؤُلَاءِ (Bunlar)	هَذَانِ/هَذَيْنِ (Bu ikisi)	هَذَا (Bu)	Müzekker
هُؤُلَاءِ (Bunlar)	هَآئَانِ/هَآئَيْنِ (Bu ikisi)	هَآذِهِ (Bu)	Müennes

Uzak için kullanılan işâret isimleri:

Çoğul	İkil	Tekil	
أُولَئِكَ (Şunlar/onlar)	ذَآئِكَ/ذَآئِكَ (Şu ikisi/o ikisi)	ذَآكَ/ذَآكَ (Şu/o)	Müzekker
أُولَئِكَ (Şunlar/onlar)	تَآئِكَ/تَآئِكَ (Şu ikisi/o ikisi)	تَآكَ/تَآكَ (Şu/o)	Müennes

İşâret isminden sonra gelen harf-i tarif (ال) almış isim, işâret isminin bedeli veya sıfatı olur. Her iki durumda da yani işâret isminden sonra gelen harf-i tarifli isim ister bedel olsun ister sıfat, irabı aynıdır. Bizim kanaatimize göre işâret isminden sonra gelen harf-i tarifli isim, işâret isminin bedeli olur.³⁴

İşâret isimleri cümledeki yerine göre farklı şekillerde irablanır.

Harf-i tarifli bir isim veya özel isimden sonra gelirse sıfat olur:

أَلْقَمٌ هَذَا (Bu kalem), فَآطِمَةٌ هَآذِهِ (Bu Fatma).

Nekre bir isim veya özel isimden önce gelirse işâret ismi mübteda, nekre veya özel isim haber olur:

هَآذَا عَلِيٌّ (Bu, Ali'dir), تَآكَ سَيَّآرَةٌ (Şu, arabadır).

İşâret isimleri kadim dönemden beri Sîbeveyhi, el-Müberred ve İbnu's-Serrâc (öl. 316/929) gibi nahiv âlimlerince müphem isimlerden sayılmıştır.³⁵

³⁴ Râcihi, *et-Tatbîku'n-nahvî*, 61.

³⁵ Sîbeveyhi, *el-Kitâb*, 3/487; Müberred, *el-Muktadab*, 4/277; Ebû Bekr Muhammed b. Sehl İbnu's-Serrâc, *el-Usûl fi'n-nahv*, thk. Abdülhüseyn el-Feteli (Beyrut: Muessetu'r-Risâle, 1417/1996), 1/149.

Süheylî (öl. 581/1185) işâret isimlerinin müphem isim sayılmasının gerekçesini izah ederken üç gerekçeden bahseder. Bunlar:

1-Mütekellimin işâret ettiği şeyin adını bilmemesi veya işâret edilen şeyin adının mütekellim için müphem olması.

2-Mütekellimin, işâret ettiği şeyin adının bazı muhataplarca bilinmesini istememesi veya müphem kalmasını istemesi.

3-Muhatap nezdinde bir şeye işâret edilmesinin adının zikredilmesinden daha açık ve anlaşılır olması.³⁶

İbn Yaîş'e göre işâret isimlerinin müphem isimlerden sayılmasının nedeni, mütekellimin birden fazla şeyin var olduğu bir yeri işâret etmesi neticesinde hangi şeye işâret edildiğinin muhatapça bilinmemesi ve bu müphemliği ortadan kaldırmak için işâret edilen şeyin vasfıyla zikredilmesine ihtiyaç duyulmasıdır.³⁷

Arapçadaki işâret isimlerinin Türkçedeki karşılıklarına gelince ise işâret isimlerinin Türkçedeki karşılığı için tek bir kelime türü veya dilsel olgu yoktur. Türkçede işâret isimleri yerine işâret zamirleri ve işâret sıfatları bulunmaktadır. İşâret isimlerinin Türkçedeki karşılığı, işâret isminin cümledeki yerine göre değişmektedir.

Türkçe yazı dilinde işâret sıfatıyla işâret zamirini birbirinden ayırt etmeye yardımcı olan en önemli gösterge virgüldür. Virgül, işâret zamirinden sonra konur:

Bu ayakkabı yenidir. (İşâret sıfatı)

Bu, yeni ayakkabıdır. (İşâret zamiri)

İşâret ismi, harf-i tarifli bir isimden önce veya sonra gelirse işâret isminin Türkçe karşılığı işâret sıfatı olur:

هَذَا الْبَيْتُ كَبِيرٌ (Bu ev büyüktür).

بَابُ هَذَا الْبَيْتِ كَبِيرٌ (Bu evin kapısı büyüktür).

³⁶ Abdurrahman b. Abdullah es-Süheylî, *Netâicu'l-fiker fi'n-nahv* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1412/1992), 177.

³⁷ İbn Yaîş, *Şerhu'l-mufasssal li'z-Zemahşerî*, 2/352.

بَابُ الْبَيْتِ هَذَا كَبِيرٌ (Evin bu kapısı büyüktür).

İşâret isminin tek başına, yalın halde mübteda gelmesi durumunda işâret isminin Türkçe karşılığı işâret zamiri olur:

هَذَا قَلَمٌ (Bu, kalemdir).

تِلْكَ طَوَلَةٌ (Şu, masadır).

Arapçadaki işâret zamirlerinin Türkçe karşılıkları yerine göre işâret sıfatı veya işâret zamiri olmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi Türkçede zamirler için bizatihi müphemlikten bahsetmek mümkün değildir. Bunun yerine belirsizlik zamirlerinden bahsedilmiştir. Aynı durum sıfatlar için de geçerlidir. Türkçede sıfatların bizatihi müphem olduğu söylenemez; fakat müphemliğe delalet eden belirsizlik sıfatlarının varlığından bahsedilebilir.

Belirsizlik Sıfatları:

Belgisiz sıfatlar olarak da isimlendirilen belirsizlik sıfatları, nesne ve varlıkların miktar ve sayısını tam olarak değil kabataslak, belirsiz bir şekilde bildiren sıfatlardır.³⁸ Belirsizlik sıfatlarının bazıları şunlardır: Bir, biraz, az, az buçuk, bazı, biraz, birçok, birkaç, çoğu, her, hiç, hiçbir, bir sürü, nice, kimi, bütün, bunca, birtakım vb.

Bazı günler çok düşünceli görünüyorsun.

Bütün kitapları kitaplığa yerleştirdim.

Birkaç girişimden sonra umudumu kestim.

Belirsizlik sıfatları kesin bir miktara veya sayıya delalet etmediği için müphem lafızlardan sayılabilir.

Arapçada nekre isimler Türkçeye çevrilirken genellikle belirsizlik sıfatı olan “bir” kelimesi kullanılır. Örnek:

رَأَيْتُ طَالِبًا يَذْهَبُ إِلَى الصَّفِّ → Sınıfa giden bir öğrenci gördüm.

³⁸ turkedebiyati.org, “Belgisiz Sıfatlar, Özellikleri, Örnekleri | Türk Dili ve Edebiyatı”, (Erişim 19 Ağustos 2021); Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, 383.

4. Soru İsimleri (أَسْمَاءُ الْإِسْتِفْهَامِ)

Arapçada soru edatları; soru harfleri ve soru isimleri olmak üzere ikiye ayrılır. هَلْ، مَنْ، مَنَ دَا، مَا، مَاذَا،³⁹ Türkçede –mi/-mu soru ekiyle aynı anlama gelen soru harfleridir. كَيْفَ، أَنَّى، كَمْ، أَيٌّ، مَتَى، أَيَّانَ، أَيَّنَ، كَيْفَ، أَنَّى، كَمْ، أَيٌّ soru edatları ise isimdir.⁴⁰

Arapçada soru isimleri, müphem lafızlardan sayılır.⁴¹ Soru isimlerinin müphem sayılmasının gerekçesi ise soru isimleriyle belli bir şeyin sorulmamasıdır. Örneğin مَنْ هَذَا؟ (Bu kim?) sorusunun cevabında soru ismini sonsuz sayıda isim karşılayabilir. Sorunun amacı da müphem olan sonsuz sayıda ismin tahdid ve tayin yoluyla muayyen kılınmasıdır.⁴²

Soru isimlerinin anlamı genel olarak şu şekildedir:

مَنْ مَنَ دَا : Kim, kime, kimi → مَنْ دَهَبَ إِلَى السُّوقِ؟ (Çarşıya kim gitti/Kim çarşıya gitti?)

مَا مَاذَا : Ne, neye, neyi → مَا رَأَيْكَ فِي هَذَا الْمَوْضُوعِ؟ (Bu konudaki görüşün nedir?)

مَتَى : Ne zaman → مَتَى تَعُودُ مِنْ إِسْطَنْبُولِ؟ (İstanbul'dan ne zaman dönüyorsun?)

أَيَّانَ : Gelecek zamana delalet etmek üzere kullanılan soru ismidir. Mazi fiille kullanılmaz. → أَيَّانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ؟ (Kıyamet günü ne zaman?)

أَيْنَ : Nere, nerede, nereye → أَيْنَ تَسْكُنُ؟ (Nerede oturuyorsun?)

كَيْفَ : Nasıl → كَيْفَ حَالُكَ؟ (Nasılsın?)

أَنَّى : Nereden, nasıl, ne zaman → أَنَّى لَكَ هَذِهِ النُّقُودُ؟ [Bu para sana nereden (geldi)?]

كَمْ : Kaç → كَمْ طَالِبًا فِي الصَّفِّ؟ (Sınıfta kaç öğrenci var?)

أَيٌّ : Hangi → أَيُّ كِتَابٍ قَرَأْتَ؟ (Hangi kitabı okudun?)

Arapçada soru edatları; soru harfleri ve soru isimleri olmak üzere ikiye ayrılırken Türkçede soru işlevi gören kelimeler; soru eki, soru sıfatları, soru zamirleri ve

³⁹ Hüseyin Günday - Şener Şahin, *Arapça Dilbilgisi Nahiv Bilgisi* (İstanbul: Alfa Yayınları, 2012), 159.

⁴⁰ Ğalâyîni, *Câmi 'u 'd-durûsi 'l-'Arabîyye*, 1/139.

⁴¹ İbnu's-Serrâc, *el-Usûl fi'n-nahv*, 2/136.

⁴² Hamd, "el-Mubhemât ve hasâisuhâ fi'n-nahvi'l-'Arabî", 181-182.

soru zarfları olmak üzere dörde ayrılır. Arapçadaki soru isimlerinin Türkçedeki karşılığı ise yerine göre soru sıfatı, soru zamiri veya soru zarfı olur.

Soru Sıfatları:

Nesneleri ve varlıkları soru yoluyla belirten sıfatlara soru sıfatları denir. Bazı soru sıfatları şunlardır: *Kaç, hangi, neredeki, nasıl, kaçınıcı*.⁴³

Kaç soru sıfatı Arapçadaki كَمْ soru isminin karşılığı olur:

Kaç işçi fabrikada çalışıyor? → كَمْ عَامِلًا يَعْمَلُ فِي الْمَصْنَعِ؟

Hangi soru sıfatının Arapçadaki karşılığı genellikle أَيُّ soru ismi olur:

Hangi kitabı seçiyorsun? → أَيَّ كِتَابٍ تَخْتَارُ؟

Nasıl kelimesi soru sıfatı olarak kullanıldığında *ne tür* anlamına gelir. Bundan dolayı Arapça karşılığı genellikle مَا نَوْعٌ ifadesi olur:

Nasıl kitaplar okuyorsun? مَا نَوْعُ الْكُتُبِ الَّتِي تَقْرَأُهَا؟

Kaçınıcı soru sıfatının Arapça karşılığı genellikle أَيُّ/فِي أَيُّ kelimeleri olur:

Kaçınıcı katta oturuyorsun? → فِي أَيِّ طَابِقٍ تَسْكُنُ؟

Soru Zamirleri:

Soru zamirleri, varlıkları ve nesneleri soru yoluyla temsil eden zamirlerdir.⁴⁴ Bazı soru zamirleri şunlardır: *Kim, kime, kimin, ne, hangisi*.

Kim soru zamirinin Arapça karşılığı genellikle مَنْ soru ismi olur:

Kim geldi? → مَنْ أَتَى؟

Kime ve *kimin* soru zamirlerinin Arapça karşılığı ise مَنْ soru ismi veya yerine göre مَنْ soru ismine uygun harf-i cerrin bitişmesiyle elde edilen soru ifadesi olur:

Kime danıştın? → مَنْ الَّذِي اسْتَشَرْتَهُ؟

Kime baktın? → إِلَى مَنْ نَظَرْتَ؟

⁴³ Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, 381.

⁴⁴ Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, 419.

Ne soru zamirinin Arapça karşılığı genellikle ما soru ismi olur:

Ne buldunuz evde? → مَا وَجَدْتُمْ فِي الْبَيْتِ؟

Hangisi ve kaçınıcı soru zamirlerinin Arapça karşılığı ise genellikle أَيُّ soru ismi olur:

Hangisi daha zengin? → أَيُّهُمَا أَغْنَى؟

أَيُّ soru isminden sonra gelen ve muzafun ileyh konumunda olan zamir, sorulan grubun sayısına ve cinsiyetine göre değişmektedir. Örneğin iki erkekten hangisinin daha zengin olduğu soruluyorsa أَيُّهُمَا أَغْنَى؟ ifadesi, ikiden fazla erkeğin bulunduğu grupta hangisinin daha zengin olduğu soruluyorsa أَيُّهُم أَغْنَى؟ ifadesi, ikiden fazla kadının bulunduğu grupta hangisinin daha zengin olduğu soruluyorsa أَيُّهُنَّ أَكْثَرُ غْنَى؟ ifadesi tercih edilir.

Soru Zarfları:

Soru zarfları, fiilleri soru bakımından ve genellikle fiillerin nasıl ve niçin meydana geldiğini belirten zarflardır. Belli başlı soru zarfları şunlardır: *Nasıl, neden, niçin, ne zaman, nereye.*⁴⁵

Nasıl soru zarfının Arapça karşılığı كَيْفَ soru ismi olur:

Bu evi nasıl satın aldın? → كَيْفَ اشْتَرَيْتَ هَذَا الْبَيْتَ؟

Neden ve niçin soru zarflarının Arapça karşılığı مَا/مَاذَا soru ismine ل harfinin eklenmesiyle oluşan لِمَ/لِمَاذَا soru ifadesi olur:

Neden okula gitmedin? → لِمَاذَا لَمْ تَذْهَبْ إِلَى الْمَدْرَسَةِ؟

Ne zaman soru zarfının Arapça karşılığı مَتَى soru ismi olur:

Ne zaman eve döneceksin? → مَتَى سَتَعُودُ إِلَى الْبَيْتِ؟

Nereye soru zamirinin Arapça karşılığı أَيْنَ soru isminden önce إِلَى harf-i cerrinin getirilmesiyle oluşan soru ifadesi olur:

⁴⁵ dilbilgisi.net, “Zarf (Belirteç) Konu Anlatımı | DilBilgisi.net” (Erişim 22 Ağustos 2021); Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, 482-483.

Nereye gidiyorsun? → إِلَى أَيِّنَ تَذْهَبُ؟

5. Şart Edatları (أَدَوَاتُ الشَّرْطِ)

Arapçada şart üslubunda kullanılan kelimeler, isim ve harf olmak üzere ikiye ayrılır. مَنْ، مَا، مَهْمَا، مَتَّى، أَيَّانَ، أَيِّنَ، أَيَّنَمَا، أَنَّى، إِذْ، إِذَا، إِذْ مَا، لَوْ şart üslubunda kullanılan harflerdir. مَنْ، مَا، مَهْمَا، مَتَّى، أَيَّانَ، أَيِّنَ، أَيَّنَمَا، أَنَّى، إِذْ، إِذَا، إِذْ مَا، لَوْ ise şart isimleridir.⁴⁶

Şart harflerinin ve isimlerinin anlamları kısaca şu şekilde açıklanabilir.⁴⁷

إِنْ، إِذَا، لَوْ *eğer* anlamına gelir:

إِنْ تُدَاكِرْ تَنْجَحْ → Eğer ders çalışırsan başarılı olursun.

إِذَا مَا تَعْمَلْ خَيْرًا تَجِدْ جَزَاءَهُ → Eğer iyilik yaparsan karşılığını görürsün/bulursun.

إِذَا şart ismi *eğer* anlamının yanında *dığı zaman*, *dığında* gibi cümleye zaman anlamı da katabilir:

إِذَا جَاءَ خَالِدٌ فَأَكْرَمَهُ → Halit gelirse/geldiğinde ona ikramda bulun.

لَوْ şart harfinin cevabının başına zâid bir ل harfi gelebilir:

لَوْ ذَهَبْتَ إِلَى الْمَدْرَسَةِ لَرَأَيْتَ صَدِيقَكَ → Eğer okula gitseydin arkadaşını görürdün.

مَنْ *her kim* anlamına gelir:

مَنْ يَنُمُ مُبَكَّرًا يَسْتَيْقِظُ مُبَكَّرًا → Her kim erken uyursa erken uyanır/Erken uyuyan erken uyanır.

مَا ve مَهْمَا *her ne* anlamına gelir:

مَا تَقُلْ أَقْلُهُ → Ne söylersen onu söylerim.

مَهْمَا تَزْرَعْ تَحْصُدُهُ → Ne ekersen onu biçersin.

مَتَّى ve أَيَّانَ *her ne zaman* anlamına gelir:

مَتَّى تَخْرُجْ أَخْرُجْ → Ne zaman çıkarsan o zaman çıkarım.

⁴⁶ Râcihî, *et-Tatbîku'n-nahvî*, 80-83; Çörtü, *Sarf-Nahiv Edatlar*, 232.

⁴⁷ Günday - Şahin, *Arapça Dilbilgisi Nahiv Bilgisi*, 449-458; Çörtü, *Sarf-Nahiv Edatlar*, 363-364.

أَيَّانَ تَرْجِعُ مِنَ الْعَمَلِ نَذْهَبُ إِلَى السُّوقِ → Ne zaman işten dönersen o zaman çarşıya gideriz.

أَيْنَ، أَيْنَمَا، أَنَّى her nere-de/ye anlamına gelir:

أَيْنَ/أَيْنَمَا/أَنَّى/حَيْثُمَا تَجْلِسُ أَجْلِسُ → Her nereye oturursan oraya otururum.

كَيْفَمَا her nasıl anlamına gelir:

كَيْفَمَا تَتَكَلَّمُ أَتَكَلَّمُ → Sen nasıl konuşursan ben de öyle konuşurum.

أَيَّ mu'rab olan şart ismidir. Diğer şart isimleri ise mebnidir. أَيَّ hangi anlamına gelir:

أَيَّ رَجُلٍ تُقَابِلُهُ فِي الشَّارِعِ فَسَلِّمْ عَلَيْهِ → Yolda hangi adamla karşılaşırsan ona selam ver.

Bahsi geçen şart edatlarının haricinde cümleye şart anlamı katan bazı edatların var olduğu ileri sürülür. Bu edatlar ve Türkçe anlamları şu şekildedir:⁴⁸

لَمَّا mazi fiilden önce gelen ve *dığında, dığı zaman* anlamına gelen edattır:

لَمَّا جَاءَ الْأَسْتَاذُ بَدَأَ الدَّرْسُ → Hoca geldiğinde ders başladı.

كُلَّمَا mazi fiilden önce gelen ve *her ...dığı zaman, dıkça* anlamına gelen edattır:

كُلَّمَا دَخَلَ أَحْمَدُ إِلَى الْبَيْتِ خَرَجَ خَالِدٌ مِنْهُ → Ahmet her eve girdiğinde Halit evden çıktı.

Arapçada şart edatlarının müphem lafızlardan sayılmasının nedeni belli bir şey için gerçekleşmemesidir.⁴⁹ Örneğin مَنْ يَجْتَهِدُ يَنْجَحْ (kim çalışırsa başarır) cümlesinde مَنْ şart edatıyla belli bir kişi, isim kastedilmemiştir. Bütün kişileri ve isimleri kapsayabilir. Şart edatlarının müphem lafız sayılmasının nedenlerinden biri de gelecek zamanda umumiyettir. Bir fiilin gelecek zamanda tam olarak hangi vakitte yapılacağına tespit ve tahdit edilmemesidir. Bundan dolayı Abduh er-Râcihî *et-Tatbîku'n-Nahvî* adlı eserinde لَمَّا ve كُلَّمَا edatlarının şart edatı sayılmayacağını ifade etmektedir. Gerekçe olarak ise bu iki edatın, cümlenin iki kısmı arasında kurduğu ilişkinin “illiyet” değil “zaman” ilişkisi

⁴⁸ Günday - Şahin, *Arapça Dilbilgisi Nahiv Bilgisi*, 460-461.

⁴⁹ Hamd, “el-Mubhemât ve hasâisuhâ fi'n-nahvi'l-'Arabî”, 184.

olduğunu ileri sürer.⁵⁰ Biz de er-Râcihî gibi düşünüyor ve لَمَّا ile لَمَّا edatlarının şart edatı sayılamayacağını ifade ediyoruz.

Türkçede şart kipi ise *-se/-sa* eki ile kurulur. Şart kipinin şahıslara göre örnek çekimi şu şekildedir:⁵¹

Gitsem, gitsen, gitse

Gitsek, gitseniz, gitseler.

Şart kipiyle ilgili örnek bir cümle: Akşam eve erken gelirse, bu meseleyi konuşuruz kendisiyle.

Türkçede *-se/-sa* ekinin haricinde cümleye şart anlamı katan bazı ekler ve ifadeler vardır. Bu ekler ve ifadeler şu şekildedir: *-ince, -diğında, -dikçe, mi, ancak, fakat, ama, yeter ki, üzere*.⁵²

Ödevlerin bitince dışarı çıkabilirsin.

Kış mevsimi geldiğinde kar yağışını görebilirsin.

Parası azaldıkça abisinden borç alıyordu.

Yaz mevsimi geldi mi kendimi dışarı atarım.

Film izleyebilirsin ancak sesini fazla açmamalısın.

Ağaca çıkabilirsin fakat dikkatli ol.

Sınıftan çıkabilirsin ama ses çıkarma.

Sana istediğin parayı veririm yeter ki olanları kimseye anlatma.

Yarın geri vermek üzere kitabımı sana veriyorum.

6. Temyîz

Temyîz, müphem kelimenin veya cümlenin anlamına açıklık getiren ve ayrıntı ifade eden nekre bir isimdir. İki tür temyîz vardır. Müphem kelimenin anlamına açıklık

⁵⁰ Râcihî, *et-Tatbîku'n-nahvî*, 369.

⁵¹ Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, 603.

⁵² Türkçe Rehberi, “Koşul – Sonuç (Şart – Sonuç) Cümleleri Konu Anlatımı 2020”, (Erişim 03 Eylül 2021); dilbilgisi.net, “Koşul-Sonuç Cümleleri Konu Anlatımı”, (Erişim 03 Eylül 2021).

getiren temyîz ki *et-temyîzu'l-müfred* (التَّمْيِيزُ الْمَفْرُودُ), *temyîzu'l-müfred* (تَمْيِيزُ الْمَفْرُودِ) veya *temyîzu'z-zât* (تَمْيِيزُ الذَّاتِ) isimleriyle bilinir.⁵³ Genellikle ağırlık, uzunluk ve hacim birimlerindeki kapalılığı gidermek için kullanılır:⁵⁴

إِشْتَرَيْتُ كَيْسًا سَكَّرًا → Bir paket şeker satın aldım.

Bu cümlede كَيْسًا (bir paket) kelimesinden kastedilen anlam kapalıdır. Bir paket un mu, tuz mu, şeker mi ne olduğu belli değildir. سَكَّرًا kelimesi bu kapalılığı gidermiş ve diğer ihtimalleri ortadan kaldırmıştır. Her ne kadar başlıkta “temyîz” kelimesini kullanmış olsak da müphem olan lafız temyîz değil, temyîzin anlamına açıklık getirdiği kelimedir.

Arapçada sayılar müphem lafızlardan sayılır.⁵⁵ Sayılardaki müphemliği ortadan kaldırmak için sayılanın (ma'dûd) zikredilmesi gerekir. 11 ile 99 arasındaki sayıların ma'dûdu temyîz sayılır. Diğer sayıların sayılanı her ne kadar nahiv ıstılahı açısından temyîz kabul edilmese de temyîz ile aynı görevi görüp sayıdaki kapalılığı giderirler.⁵⁶

رَأَيْتُ ثَلَاثَةَ رِجَالٍ فِي الشَّارِعِ → Sokakta üç adam gördüm.

قَرَأْتُ خَمْسَةَ عَشَرَ كِتَابًا هَذَا الشَّهْرَ → Bu ay on beş kitap okudum.

إِشْتَرَيْتُ أَلْفَ قَلَمٍ لِلْمَدْرَسَةِ → Okul için bin kalem satın aldım.

İkinci tür temyîz ise cümledeki kapalılığı ortadan kaldıran ve ifadeye ayrıntı getiren temyîzdir. Bu temyîz türü ise *et-temyîzu'l-melhûz* (التَّمْيِيزُ الْمَلْحُوظُ), *temyîzu'l-cümle* (تَمْيِيزُ الْجُمْلَةِ) veya *temyîzu'n-nisbe* (تَمْيِيزُ النَّسْبَةِ) olarak adlandırılır.⁵⁷ Melhûz temyizler genellikle şu şekillerde kullanılır:

-İsm-i tafdîl ile birlikte:

خَالِدٌ أَكْثَرُ شَجَاعَةً مِنْ وَالِدِهِ → Halid Velid'den daha cesur.

-Fiil ile birlikte:

⁵³ Râcîhî, *et-Tatbîku'n-nahvî*, 296.

⁵⁴ Günday - Şahin, *Arapça Dilbilgisi Nahiv Bilgisi*, 275.

⁵⁵ Müberred, *el-Muktadab*, 3/32.

⁵⁶ Râcîhî, *et-Tatbîku'n-nahvî*, 297.

⁵⁷ Râcîhî, *et-Tatbîku'n-nahvî*, 297; Çörtü, *Sarf-Nahiv Edatlar*, 321.

إِزْدَادَ أَحْمَدُ عِلْمًا → Ahmet'in bilgisi, ilmi arttı.

-Sıfat-ı müşebbehe ile birlikte:

صَدِيقِي جَمِيلٌ خُلُقًا → Arkadaşımın huyu güzeldir.

-Taaccüb ile birlikte:

إِذَا أَحْسَنَ خَالِدًا خُلُقًا! / أَحْسَنُ بِخَالِدٍ خُلُقًا → Halid'in huyu ne güzel!

Türkçede Arapçadaki temyîzi doğrudan karşılayacak bir kelime türü veya dil olgusu bulunmamaktadır. Temyîz ile ilgili zikredilen örneklerdeki Türkçe çevirilerin konunun anlaşılması açısından yeterli olduğunu düşünüyoruz.

7. Müphem Zarflar ve Kelimeler

Arapçada bir fiilin gerçekleşme zamanını veya mekânını gösteren kelimelere “zarf” veya “mef'ûlün fih” denir. Zarf denilmesinin nedeni, zaman veya mekânın, fiili ihtiva eden bir kap gibi düşünülmesidir.⁵⁸ Mef'ûlün fih denilmesinin nedeni ise fiilin gerçekleştiği zaman ve mekân için في harf-i cerrinin takdir edilmesidir.⁵⁹ Örneğin ذَهَبْتُ إِلَى الْمَسْجِدِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ (Cuma günü mescide/camiye gittim) cümlesinde zaman zarfı olan يَوْمَ الْجُمُعَةِ ifadesinden önce في harf-i cerri takdir edilebilir: ذَهَبْتُ إِلَى الْمَسْجِدِ فِي يَوْمَ الْجُمُعَةِ (Cuma günü mescide/camiye gittim).

Arapçada birçok zaman ve mekân zarfı bulunmaktadır. Bunların bir kısmı müphem zarflar (الظَّرْفُ الْمُبْهَمُ), bir kısmı ise muhtas zarflardır (الظَّرْفُ الْمُخْتَصُّ). Muhtas zarflar; mahdûd zarflar (الظَّرْفُ الْمَحْدُودُ) veya muvakkat zarflar (الظَّرْفُ الْمُؤَقَّتُ) olarak da isimlendirilmektedir.⁶⁰

Müphem zaman zarfları tam olarak başlangıç ve bitiş zamanı belli olmayan zaman zarflarına denir. Müphem mekân zarfları ise tam olarak sınırları belli olmayan mekân zarflarına denir.⁶¹ Yaptığımız araştırmada nahiv kitaplarında müphem zaman

⁵⁸ Râcihi, *et-Tatbîku 'n-nahvî*, 262.

⁵⁹ İbnu's-Serrâc, *el-Usûl fi'n-nahv*, 1/190; Abdullah b. Abdurrahman İbn 'Akîl, *Şerhu İbn 'Akîl 'alê elfiyeti İbn Mâlik*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamîd (Kahire: Dâru't-Turâs, 1980), 2/191; Cemâluddîn Osman b. Ömer b. Ebî Bekr b. Yunus İbnu'l-Hâcib, *el-Kâfiye fi 'ilmi'n-nahv*, thk. Salih Abdulazîm eş-Şâir (Kahire: Mektebetu'l-Âdâb, 2010), 23.

⁶⁰ Ğalâyîni, *Câmi 'u'd-durûsi'l-'Arabîyye*, 3/49.

⁶¹ Hamd, “el-Mubhemât ve hasâisuhâ fi'n-nahvi'l-'Arabî”, 207-209; Ğalâyîni, *Câmi 'u'd-durûsi'l-'Arabîyye*, 3/49.

zarflarının ve müphem mekân zarflarının ayrıntılı bir şekilde ele alınmadığını, bunun aksine müphem zarfların tanımı yapılarak bir iki örnek zikredilmekle yetinildiğini gördük. Bunun, hem müphem zaman zarflarının hem de müphem mekân zarflarının sayısının çok olmasından kaynaklandığını düşünüyoruz. Gerçekten de meselenin anlaşılması için bütün müphem zarfların sayılmasına gerek olmadığı kanaatindeyiz.

Müphem zaman zarflarının başlangıç ve bitiş vakti tam olarak belli olmayan zaman zarflarını ifade ettiğini belirtmiştik. *زَمَن*, *حِينَ*, *لَحْظَةً*, *مُدَّةً*, *وَقْتًا* gibi zaman zarfları, belli bir vakte delalet etmediği için müphem zaman zarflarındandır. Örneğin *إِنْتَبَرْتُ مُدَّةً* (bir süre bekledim) cümlesindeki *مُدَّةً* (bir süre) zaman zarfı belli bir süreye delalet etmemektedir. *إِنْتَبَرْتُ سَاعَتَيْنِ* (iki saat bekledim) cümlesinde zaman zarfı olan *سَاعَتَيْنِ* (iki saat) kelimesi ise belli bir zaman dilimine delalet ettiği için muhtas/mahdûd zaman zarfıdır.⁶²

Müphem mekân zarflarının ise sınırları tam olarak belli olmayan mekânlara delalet eden zarflar olduğunu belirtmiştik. *فَوْقَ*, *تَحْتَ*, *أَمَامَ*, *فُدَّامَ*, *خَلْفَ*, *وَرَاءَ*, *يَمِينٍ*, *شِمَالٍ* gibi yön zarfları Arapçada müphem mekân zarflarından sayılır. Örneğin *خَلْفَ الْبَيْتِ* (evin arkası/arkasında) ifadesinde *خَلْفَ* (arka/arkası) mekân zarfının işaret ettiği mekânın belli bir sınırı yoktur. Evin arkasının nerede başlayıp nerede bittiği belli değildir. Diğer taraftan yön zarflarının kime göre tayin ve tespit edildiği konusu da görecelidir. Birine göre sağ taraf başkasına göre sol taraf olabilir.⁶³ Bundan dolayı yön zarfları müphem mekân zarflarından sayılmıştır. Muhtas veya mahdûd mekân zarfları ise sınırları belli olan belli mekânlara delalet eder. *مَدْرَسَةً* (okul), *مَسْجِدًا* (mescid) gibi yerler ile ülke, köy, dağ, ırmak ve deniz vb. isimleri de mahdûd mekân zarflarından sayılır.⁶⁴

Arapçada bazı kelimeler vardır ki kendi başlarına belli bir şeye delalet etmedikleri için müphem kelimelerden sayılır. *كُلٌّ*, *بَعْضٌ*, *أَيٌّ*, *غَيْرٌ*, *مِثْلٌ*, *شِبْهٌ*, *نَحْوٌ*, *كَيْلًا*, *دُوٌّ* lafızları müphem kelimelerdendir. Bu müphem kelimeler tek başlarına kullanılmayıp ancak başka bir kelimeye muzaf olarak kullanılmaları mümkündür.⁶⁵

⁶² Ğalâyîni, *Câmi 'u 'd-durûsi 'l- 'Arabiyye*, 3/49-50.

⁶³ İbn Yaîş, *Şerhu 'l-mufassal li 'z-Zemaşşerî*, 2/139.

⁶⁴ Ğalâyîni, *Câmi 'u 'd-durûsi 'l- 'Arabiyye*, 3/49-50.

⁶⁵ İbn Yaîş, *Şerhu 'l-mufassal li 'z-Zemaşşerî*, 2/144; Râcihi, *et-Tatbiku 'n-nahvî*, 473.

نَحْوِ، شَيْه، مِثْلُ، kelimeleri *gibi, benzer* anlamlarına gelir. Örnek:

مَرَرْتُ بِرَجُلٍ مِثْلِكَ/شَبِيهِكَ/نَحْوِكَ → Sana benzeyen (senin gibi) bir adama uğradım.

غَيْرِ kelimesi *başka* anlamına gelir. Örnek:

سَلَّمْتُ عَلَى رَجُلٍ غَيْرِكَ → Senden başka bir adama selam verdim.

كُلِّ *hepsi* anlamına gelir. Örnek:

جَاءَ كُلُّ الْعُمَّالِ → Bütün işçiler geldi.

بَعْضِ *bazı, bir kısım* anlamına gelir. Örnek:

جَاءَ بَعْضُ الْعُمَّالِ → İşçilerin bazıları/bir kısmı geldi.

أيّ cümle içindeki konumuna göre farklı anlamlara gelebilmektedir. İsm-i mevsûl, şart ismi ve soru ismi olarak kullanıldığını daha önce belirtmiştik. Bundan dolayı örnek olması bakımından soru ismi olarak kullanımına örnek vermekle yetinilecektir:

أَيَّ كِتَابٍ قَرَأْتَ الْيَوْمَ؟ → Bugün hangi kitabı okudun?

دُو *sahip, -lı/-lu* anlamına gelir. Esmâ-i hamseden olup cümle içindeki konumuna göre farklı şekillerde irab olunur. Örnek:

جَاءَ دُو عِلْمٍ → Bilgili kişi geldi.

رَأَيْتُ دَا عِلْمٍ → Bilgili kişiyi gördüm.

سَلَّمْتُ عَلَى ذِي عِلْمٍ → Bilgili kişiye selam verdim.

كِلَا *her ikisi* anlamına gelir. Zahir isme muzaf olursa كِلَا şeklinde mebnî gelir. Zamire muzaf olursa tesniye isim gibi merfû durumunda elif (ل) ile mansûb ve mecrûr durumunda ise yâ (ي) ile irab olunur.⁶⁶ Örnek:

جَاءَ كِلَا أَخَوَيْكَ → İki kardeşin geldi.

رَأَيْتُ كِلَا أَخَوَيْكَ → İki kardeşini gördüm.

سَلَّمْتُ عَلَى كِلَا أَخَوَيْكَ → İki kardeşine selam verdim.

⁶⁶ İbn Yaîş, *Şerhu'l-mufasssal li'z-Zemahşerî*, 2/145.

جَاءَ الطَّالِبَانِ كِلَاهُمَا → İki öğrenci de geldi.

رَأَيْتُ الطَّالِبَيْنِ كِلَيْهِمَا → İki öğrenciyi de gördüm.

سَلَّمْتُ عَلَى الرَّجُلَيْنِ كِلَيْهِمَا → İki öğrenciye de selam verdim.

Sonuç

Herhangi bir dilde bazı kelimelerin çok açık bir anlama delalet etmemesi olağan bir durumdur. Bu durum bazen sözün söylendiği esnadaki gereklilikten kaynaklanırken bazen de bizatihi kelimenin kendi özelliğinden kaynaklanır. Arap Dilinde bazı kelimeler, taşıdıkları özelliklerden dolayı tam bir anlama delalet etmezler. Bu tür kelimelere müphem lafızlar denir. Müphem lafızlar, tek başlarına kullanıldıklarında açık bir anlama delalet etmeyen, açık bir anlama delalet etmesi için başka kelimeler veya cümleler ile kullanılması gereken lafızlardır. Bu yönüyle meseleye bakıldığında müphem lafızların Arapçada bir gramer olgusu olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Türkçede ise müphem lafızlar adında veya bu ada karşılık gelecek bir gramer olgusu bulunmamaktadır. İki dil arasında yapılan karşılaştırmalı çalışmaları zorlaştıran ve bu çalışmaları özgün kılan husus ise bir dildeki gramer olgusunun diğer dilde doğrudan karşılığının olmamasıdır. Bu itibarla bu çalışmada, Türkçede doğrudan karşılığı olmayan müphem lafızların Arapçadaki varlığı ve Türkçedeki karşılığı ele alınmıştır.

Bu çalışmada müphem lafızlarla ilgili ulaşılan sonuçlar şu şekilde sıralanabilir:

- Arap dilinde müphem lafızlar; ism-i mevsûller, işaret isimleri, zamirler, soru isimleri, şart edatları, müphem zarflar, temyîze ihtiyaç duyan lafızlar ve ancak isim tamlamasında muzaf olarak kullanılabilecek müphem lafızlar olmak üzere sekiz kısma ayrılır. Bu çalışmada müphem zarflar ve isim tamlamasında muzaf olarak kullanılabilecek müphem lafızlar muzâfun ileyhe ihtiyaç duyduklarından aynı başlık altında ele alınmıştır.
- İsm-i mevsûller tek başlarına kullanıldıklarında cümlenin anlamı tamamlanmaz. Cümlenin anlamının tamamlanabilmesi için ism-i mevsûlden

sonra sıra cümlesinin gelmesi gerekir. Bu ihtiyaçtan dolayı ism-i mevsuller müphem lafızlardan sayılmaktadır.

- İşaret isimleri de tek başlarına belli bir şeye delalet etmezler. İşaret ettikleri şey ancak muşârun ileyhine zikredilmesinden sonra anlaşılır. Zamirler de kendi başlarına müphem bir anlama delalet ederler. Zamirlerdeki anlam kapalılığının giderilmesi için zamirlerin mercîlerinin zikredilmesi gerekir. İşaret isimleri ve zamirler, bahsedilen ihtiyaçtan dolayı müphem lafızlardan sayılmıştır.
- Soru isimlerinde sorulan şey çok genel ve kapsamlı olabilir. Sorulan şeyin zikredilmesi ile ancak soru isimlerindeki müphemlik ortadan kalkar. Benzer bir durum şart edatları için de geçerlidir. Şart edatlarının ifade ettiği koşul, belli bir şeyle sınırlandırılmamıştır. Belli bir şeyle sınırlandırılmadığı için genel ve müphem bir anlama delalet eder. Zikredilen sebeplerden dolayı soru isimleri ve şart edatları müphem lafızlardan sayılmıştır.
- Müphem zaman ve mekân zarfları sınırları, başlangıç ve bitiş noktası belli olmayan zaman ve mekânlara delalet ederler. Aynı zamanda tek başlarına kullanılmayıp bir muzafun ileyhe ihtiyaç duyarlar. Müphem zarflar gibi Arapçada bazı kelimeler de tek başlarına kullanılmayıp ancak isim tamlamasında muzaf olarak kullanılabilirler. Bundan dolayı müphem zarflar ve sadece muzaf olarak kullanılıp muzafun ileyhe ihtiyaç duyan kelimeler müphem lafızlardan sayılmıştır.

Kaynakça

- Abbâs Hasan. *en-Nahvu'l-vâfi*. 4 Cilt. Dâru'l-Me'ârif, 15. Basım, ts.
- Abdurrahîm, Nâsır Abdurrahîm Muhammed. "el-İsmu'l-mubhem medlûluh ve envâ'uh ve ebrazu ahkâmih fî bâbi'l-idâfe". *Havliyyatu Kulliyeti'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye ve'l-'Arabiyye li'l-Benât bi'l-İskenderiyye* 36/1 (2020), 1020-1095.
- Asutay, Mücahit. *Arap Dilinin 100'ü*. Ankara: Otto Yayınları, 2017.
- Cârim, Ali - Emîn, Mustafa. *en-Nahvu'l-vâdih fî kavâ'idi'l-luğati'l-'Arabiyye*. Kahire: ed-Dâru'l-Mısriyye es-Suudiyye, ts.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmail b. Hammâd. *es-Sihâh tâcu'l-luğa ve sıhâhu'l-'Arabiyye*. thk. Ahmed Abdulğafûr Attâr. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 4. Basım, 1407/1987.
- Çelik, Gülten Melek. *Türkçe Arapça İsm-i Mevsûl, İzâfet, Sıfat, Hâl ve Bileşik Cümlelerin Karşıtsal Çözümlemesi*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Çörtü, Mustafa Meral. *Sarf-Nahiv Edatlar*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 8. Basım, 2008.
- Esterâbâdî, Necmü'l-eimme Radiyyüddîn Muhammed b. el-Hasen. *Şerhu kâfiyeti İbn Hâcib*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1998.
- Günday, Hüseyin - Şahin, Şener. *Arapça Dilbilgisi Nahiv bilgisi*. İstanbul: Alfa Yayınları, 6. Basım, 2012.
- Ğalâyînî, Mustafa b. Muhammed Selîm. *Câmi'u'd-durûsi'l-'Arabiyye*. Beyrut: el-Mektebetu'l-'Asriyye, 28. Basım, 1414/1993.
- Hamd, Münîre Mahmûd. "el-Mubhemât ve hasâisuhâ fi'n-nahvi'l-'Arabî". *Mecelletu'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye* 23 (1998), 161-259.
- Hâşimî, es-Seyyid Ahmed. *el-Kavâ'idu'l-esâsiyye li'l-luğati'l-'Arabiyye*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 3. Basım, 1432/2011.
- Herevî, Muhammed b. Ali b. Muhammed Ebû Sehl. *İsfâru'l-fasîh*. thk. Ahmed b. Saîd b. Muhammed Kaşşâş. Medine: 'İmâdetu'l-Bahsi'l-İlmî bi'l-Câmi'ati'l-İslâmiyye, 1420/1999.
- İbn 'Akîl, Abdullah b. Abdurrahman. *Şerhu İbn 'Akîl 'alê elfiyeti İbn Mâlik*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamîd. Kahire: Dâru't-Turâs, 1980.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh. *Şerhu katri'n-nedâ ve belli's-sadâ*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamîd. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 2010.
- İbn Manzûr, Cemâluddin Muhammed b. Mukerrem. *Lisânu'l-'Arab*. Beyrut: Dâru Sâdir, 3. Basım, 1414/1993.

- İbn Yaîş, Ebü'l-Bekâ Muvaffakuddîn Yaîş b. Alî. *Şerhu'l-mufasssal li'z-Zemahşerî*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 2001.
- İbnu'l-Hâcib, Cemâluddin Osman b. Ömer b. Ebî Bekr b. Yunus. *el-Kâfiye fi 'ilmi'n-nahv*. thk. Salih Abdulazîm eş-Şâir. Kahire: Mektebetu'l-Âdâb, 1. Basım, 2010.
- İbnu's-Serrâc, Ebû Bekr Muhammed b. Sehl. *el-Usûl fi'n-nahv*. thk. Abdülhüseyn el-Fetelî. Beyrut: Muessetu'r-Risâle, 3. Basım, 1417/1996.
- İşler, Emrullah. "Arapça ve Türkçede Ortaçlar -Karşıtsal Çözümleme-". *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi* 2/7 (Güz 2002), 99-109.
- İşler, Emrullah - Yıldız, Musa. *Arapça Çeviri Kılavuzu*. İstanbul: Elif Yayınları, 5. Basım, 2013.
- Karşlı, İlyas. *Yeni Sözlük : Arapça-Türkçe*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1. Basım, 2013.
- Korkmaz, Zeynep. *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 5. Basım, 2017.
- Mecma'u'l-Luğati'l-'Arabiyye. *el-Mu'cemu'l-vasît*. Kahire: Mektebetu's-Şurûki'd-Duveliyye, 5. Basım, 2011.
- Merşâd, Mutlak Muhammed Mubârek. "el-Mubhemât ve dilâletuhâ'l-uslûbiyye fi şî'ri Fehd el-'Asker". *Havliyyât Âdâb 'Ayn Şems* 44/2 (2016), 135-164.
- Müberred, Ebü'l-Abbâs Muhammed b. Yezîd b. Abdilekber b. Umeyr. *el-Muktadab*. thk. Muhammed Abdülhâlik 'Udayme. 4 Cilt. Beyrut: 'Âlemu'l-Kutub, ts.
- Râcihî, Abduh. *et-Tatbîku'n-nahvî*. Beyrut: Dâru'n-Nahdati'l-'Arabiyye, 2. Basım, 1431/2010.
- Sîbeveyhi, Amr b. Osmân b. Kanber. *el-Kitâb*. thk. Abdusselam Muhammed Harun. 4 Cilt. Kahire: Mektebetu'l-Hancî, 3. Basım, 1408/1988.
- Süheylî, Abdurrahman b. Abdullah. *Netâicu'l-fiker fi'n-nahv*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1412/1992.
- Şahin, Osman. *Türkçe'den Arapça'ya Çeviri Teknikleri*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013.
- Yurttaş, Tahsin. *Arap Dilinde İ'râb ve Anlam İlişkisi*. Ankara: Fecr Yayınları, 2020.
- Zebîdî, Muhammed Murtaza el-Huseynî. *Tâcu'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs*. thk. Mustafa Hicâzî. Kuveyt: Matba'atu Hukûmeti'l-Kuveyt, 1413/1993.
- Sifatlar.com. "Adlaşmış Sifat Fiil Kullanımı ve Örnekleri". Erişim 15 Ağustos 2021. <https://www.sifatlar.com/adlasmis-sifat-fiil.html>
- Turkedebiyati.org. "Belgisiz Sıfatlar, Özellikleri, Örnekleri | Türk Dili ve Edebiyatı". Erişim 19 Ağustos 2021. <https://www.turkedebiyati.org/belgisiz-sifatlar/>
- Türkçe Rehberi. "Koşul – Sonuç (Şart – Sonuç) Cümleleri Konu Anlatımı 2020". Erişim 03 Eylül 2021. <https://www.turkcerahberi.com/kosul-sonuc-sart-sonuc-cumleleri-konu-anlatimi/>

DilBilgisi.net. “Koşul-Sonuç Cümleleri Konu Anlatımı”. Erişim 03 Eylül 2021.
<https://www.dilbilgisi.net/kosul-sonuc-cumleleri-konu-anlatimi/>

“Zarf (Belirteç) Konu Anlatımı | DilBilgisi.net”. Erişim 22 Ağustos 2021.
<https://www.dilbilgisi.net/zarf-konu-anlatimi/>